

КЫРГЫЗСТАНДЫН ТЫШКЫ ЭКОНОМИКАЛЫК БАЙЛАНЫШТАРДЫН ЖАНА АЛАКАЛАШУУНУН ИЛИМИЙ МЕТОДОЛОГИЯЛЫК НЕГИЗДЕРИНДЕ ШАНХАЙ БИРИМДИГИНИН ОРДУ

Карбекова А.Б.¹, Кубанычбеков Э.К.²

(1) э.и.д., проф. м.а. Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университети, e-mail: aziza-karbekova@mail.ru, Жалал-Абад ш., Кыргызстан

(2) Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университети аспирант, e-mail: kubanychbekovernist3@gmail.com, Жалал-Абад ш., Кыргызстан

Аннотация. Аймактык экономикалык алакалашуу - бул бир гана дүйнөлүк экономиканын атаандаштыгынан коргонуу эмес, ааламдашууга түрткү болуп жаткан экономикалык баскынчы үстөмдүктөн сактануу да болуп саналат. Ошондой эле бул ар бир өлкөнүн туруктуулугун жана өз алдынчалыгын сактоонун да ыкмасы. Ааламдашуу менен алакалашуу – бул жакынкы он жылдыктардын ичинде дүйнөлүк экономиканын өнүгүшүн аныктай турган объективдүү жана бири-бири менен байланышкан иш-аракет.

Негизги сөздөр: аймактык экономикалык алакалашуу, дүйнөлүк экономика, өлкөнүн туруктуулугу, декларация, Шанхай кызматташтык уюму, Саммит, кызматташуу программасы

МЕСТО ШАНХАЙСКОГО СОЮЗА В НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИХ ОСНОВАХ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ КЫРГЫЗСТАНА

Карбекова А.Б.¹, Кубанычбеков Э.К.²

(1) д.э.н., и.о. профессор Жалал-Абадского государственного университета им. Б.Осмонова, e-mail: aziza-karbekova@mail.ru, г. Жалал-Абад, Кыргызстан

(2) Аспирант Жалал-Абадский государственный университет им.Б.Осмонова, e-mail: kubanychbekovernist3@gmail.com, г. Жалал-Абад, Кыргызстан

Аннотация. Региональное экономическое сотрудничество – это не только защита от конкуренции в глобальной экономике, но и защита от экономической гегемонии, движущей силой глобализации. Это также способ сохранить стабильность и независимость каждой страны. Глобализация и взаимодействие — это объективные и взаимосвязанные явления, которые будут определять развитие мировой экономики в ближайшие десятилетия.

Ключевые слова: региональное экономическое сотрудничество, мировая экономика, стабильность страны, декларация, Шанхайская организация сотрудничества, Саммит, программа сотрудничества.

THE PLACE OF SHANGHAI UNION IN THE SCIENTIFIC METHODOLOGICAL BASES OF FOREIGN ECONOMIC RELATIONS AND INTERACTION OF KYRGYZSTAN

Karbekova A.B.¹, Kubanychbekov E.K.²

(1) Doctor of Economics, Acting Professor, Jalal-Abad State University. B. Osmonova, e-mail: aziza-karbekova@mail.ru, Jalal-Abad, Kyrgyzstan

(2) Postgraduate student Jalal-Abad State University named after B. Osmonov, e-mail:

Abstract. *Regional economic cooperation is not only a defense against the competition of the global economy, but also a defense against the economic hegemony that drives globalization. It is also a way to maintain the stability and independence of each country. Globalization and interaction are objective and interconnected activities that will determine the development of the world economy in the coming decades.*

Key words: *regional economic cooperation, world economy, stability of the country, declaration, Shanghai Cooperation Organization, Summit, cooperation program*

Кыргыз Республикасы ШКУнын экономикалык мүмкүнчүлүгүнө артыкчылыктуу маани берет. ШКУнун алты өлкөсүнүн өкмөт башчыларынын 2001-жылдын 14-сентябрында Алма-Ата шаарында “Аймактык экономикалык кызматташуунун негизги максаттары менен багыттары жана соода жана инвестиция тармагындагы ыңгайлуу шарттарды түзүү” боюнча Меморандумга кол коюулушу менен соода менен экономика тармагындагы кызматташууга жол ачылган. ШКУнун МӨКүнүн 2003-жылдын сентябрында Пекин шаарында ШКУнун мүчө-мамлекеттеринин соода-экономикалык көп тараптуу кызматташуусунун Программасы кабыл алынган.

ШКУнун өлкөлөрүнүн экономикалык кызматташуусу иш жүзүндө 2004-жылдын 22-23-сентябрларында Бишкек шаарында өткөн ШКУнун МӨКүнүн кезексиз отурумунун жүрүшүндө бекитилген соода-экономикалык көп тараптуу кызматташуунун Программасынын аткарылышы боюнча иш – чаралардын Мерчеми алдыга ташталган чоң кадам болду, анда көп тараптуу негизде аткарууга мерчемделген 127 экономикалык долбоорлор камтылган эле. ШКУнун Шанхай шаарындагы (2006-жылдын июну) мааракелик саммитинде Ишкердик Кеңештин уюштуруу сессиясы, өнөр жайчылар менен ишкерлердин Форуму, Банктар аралык биримдиктин Кеңешинин отуруму болуп өттү. Аталган иш-чаралардын жыйынтыгы боюнча ШКУнун ИКсынын ишмердигин жөнгө салган документтер бекитилди, ИКнын Москва шаарында орун алган туруктуу иштөөчү Секретариаты уюшулду, БАБКнын мүчө банктарынын ортосундагы аймактык экономикалык кызматташууну колдой турган 2010-жылга чейинки аракеттеги Протокол менен Программаларга кол коюлду. Мүчө-мамлекеттердин ортосундагы соода - экономикалык кызматташууга колдоо көрсөтүү үчүн КЭРдин Өкмөтү 2004-жылы ШКУнун мүчө-мамлекеттерине 900 млн. АКШ долларындагы жеңилдетилген насыя бөлүнөөрүн расмий түрдө жарыя кылган. Ушул насыялык бөлүүлөрдүн алкагында Кызыл-Кыя шаарында кубаттуулугу жылына млн. тонна цемент чыгара турган келишимдик баасы 58 млн. АКШ долларына барабар келген цемент заводу курулду [1].

Соода - экономикалык чөйрөдөгү белгилүү натыйжаларга жетүүнүн чоң кадамы 2006-жылдын 15-сентябрындагы Душанбе шаарында өткөн ШКУнун мүчө-мамлекеттеринин өкмөт башчыларынын Кеңешинин кезектеги отурумунун өтүшү,

анын жүрүшүндө биринчи жолу транспорт каттамдары чөйрөсүндө ШКУнун мейкиндигиндеги транзиттик мүмкүнчүлүктү жогорулатууга багытталган долбоордун аныкталышы болду. Андан тышкары, тараптардын тийешелүү ведомстволорунун жетекчилери тарабынан эл аралык автомобилдик жүк ташуулар үчүн ыңгайлуу шарт түзүү жөнүндө Макулдашууну даярдоо боюнча өз ара түшүнүшүү жана колдоо жөнүндө Меморандумга кол коюлушун айтсак болот. КРдын ШКУ өлкөлөрү менен товар жүгүртүүсү 2007-жылы 2006-жылга салыштырмалуу 51,0 пайызга өсүп, 2,38 млрд. АКШ долларына жетти, же КРдын чет өлкөлөр менен жалпы товар жүгүртүүсүнүн 60,7 пайызын түздү (3,92 млрд. АКШ доллары). Мисалы, 1-орунду Россия ээлейт – (50,9 пайыз), 2-орунда Казакстан – (21,7 пайыз), 3-орунда – Кытай (17,5 пайыз) турат [2].

2006-жылдын 15-июнунда Шанхай шаарында ШКУнун, уюмдун уюшулганынын беш жылдыгына арналган мааракелик саммити болду. Саммиттин жыйынтыгында бир катар документтер бекитилди, алардын катарында ШКУнун беш жылдыгынын Декларациясы, маалыматтык коопсуздук боюнча эл аралык биргелешкен коммюнике, 2007-2009-жылдарга карата терроризм, сепаратизм жана экстремизм менен күрөшүүнүн кызматташуу Программасы, билим тармагы боюнча кызматташуу жөнүндө Макулдашуу, ошондой эле бир катар ШКУ РАТС тын багытындагы документтер кабыл алынды. Шанхай саммитинин жыйынтыгы боюнча Кыргызстан үчүн саясий чоң мааниге ээ болгон башка да бир топ чечимдерге жетишилди. **Биринчиден**, мамлекеттин жетекчилери кезектеги 2007-жылдын 1-январынан башталган мөөнөткө ШКУ РАТС Аткаруучу директору болуп Кыргызстандын өкүлү шайланган. **Экинчиден**, 2006-2007-жылдардагы мөөнөткө уюмдун төрагалык милдети Кыргыз Республикасына өткөрүү чечими кабыл алынды. ШКУнун Бишкек саммитинин 2007-жылдын 16-августундагы ийгиликтүү өтүшү тышкы саясаттагы эң маанилүү окуя болду жана Кыргызстандын эл аралык беделинин жана имиджинин көтөрүлүшүнө зор өбөлгө болду. Анын жогорку деңгээлде өткөндүгү белгиленди. Ага 15 делегаттар катышып, алардын ичинен 10 мамлекет жетекчилеринин деңгээлинде эле. Анын жаңы көрүнүшү болуп ардактуу мейман катары биз тараптын демилгеси менен Түркмөнстандын Президентинин чакырылышын айтса болот, бул жакшы жышаан катары бааланды. Саясий мерчемде пайдубалдык негиздеги саммиттин документинин – ШКУнун узак мөөнөттүү ынак кошуналык, достук жана кызматташуу жөнүндөгү Келишимине кол коюлушу десек жаңылбайбыз, ал саясий карым-катнашты иш жүзүндө жаңы агымга буруп койду. ШКУдагы КРдын төрагалыгынын алкагында төмөнкүдөй иш - чаралар болду: коопсуздук кеңешинин секретарларынын үчүнчү жолугушуусу (25-май), коргоо министрлеринин (27-май), ТИМК (9-июль) кеңешмеси [3].

Жалпысынан алганда, Кыргыз Республикасынын ШКУга катышуусу эл аралык терроризмдин, диний экстремизмдин жайылышына, бангизаттардын мыйзамсыз жүгүртүлүшүнө, куралдардын, мыйзамсыз миграциялар коркунучуна активдүү каршы турууга мүмкүндүк берип, Кыргызстандагы, жалпы эле аймактагы коопсуздуктун жана туруктуулуктун камсыздалышынын негизги шартына айланды, ошонусу менен өлкөнүн аймактык бүтүндүгүн жана көз карандысыздыгын сактоонун пайдубалы болду. ШКУнун Орто Азиядагы аймактык коопсуздукту сактоодогу жана КРдын экономикалык туруктуу өнүгүшүндөгү маанилүү ролун эске алсак, анда ШКУга мүчө болуу алкагындагы тышкы саясий ишмердиктин активдеши Кыргызстандын улуттук кызыкчылыгына толук жооп берип, көп тараптуу тышкы дипломатиядагы артыкчылыктуу багыттардын бири болуп саналат. 2008-жылдын 27-28-августтарында Душанбе шаарында ШКУнун 8-саммити болду, ал бир жактуу жумушчу мүнөзгө ээ болду жана коопсуздук жана каржы чөйрөсүндөгү саясий жана тармактык документтеринин жаңы пакеттерине кол коюу менен коштолду. Анын алгылыктуу жактары катары Биргелешкен коммюникедеги, *“Бишкек отурумунда коюлган милдеттер, ошондой эле жетишилген макулдашуулардын ийгиликтүү ишке ашып жатканынын* белгиленгенин айтсак болот. Саммиттеги Кыргызстандын Президентинин транспорттук жана телекоммуникациялык мейкиндикти түзүү, ошондой эле энергетика тармагындагы, соода жана бизнес чөйрөсүндөгү кызматташууну өнүктүрүү боюнча экономикалык жана алакалашуу жааттарындагы иштерди тереңдетүү керектиги туурасындагы айткандары тажрыйбалык чоң мааниге ээ болду. Ачык айтканда, КР үчүн артыкчылыктуу долбоорлор менен демилгелер: “КЭР – КР – ӨзР” темир жол курулушу, уулуу заттар көмүлгөн жайларды бекемдөө (реабилитациялоо), суу-энергетикалык көрөңгөлөрдү рационалдуу жана таасирдүү биргелешип пайдалануу жөнүндө макулдашуу, аймактык Суу-энергетикалык Академияны түзүү, Орто Азиянын суу-энергетикалык маселелери боюнча жогорку деңгээлдеги 1 - жолугушууну өткөрүү жана Жаштар форумун чакыруу маселелери белгиленди.

Регламентке ылайык, өлкө жетекчилери көтөргөн сунуштар менен демилгелердин негизинде ШКУнун Секретариаты аларды ишке ашыруунун белгилеген тийешелүү иш-чаралардын Мерчемин иштеп чыгат. Ошол эле учурда тармактык органдардын деңгээлинде эң маанилүү жана бардык тараптар менен макулдашылган долбоорлор сунушталып турат.

ШКУнун мүчө-мамлекеттеринин жетекчилери кол койгон документтер [4]:

1. Шанхай кызматташтык уюмунун мүчө-мамлекеттеринин жетекчилеринин Душанбе Декларациясы.

2. Шанхай кызматташтык уюмунун мүчө-мамлекеттеринин жетекчилер Кеңешинин Уюмдун өткөн жылдагы ишмердиги жөнүндө ШКУнун Генералдык секретарынын баяндамасын бекитүү жөнүндөгү № 1 - чечими.

3. Шанхай кызматташтык уюмунун мүчө-мамлекеттеринин жетекчилер Кеңешинин Шанхай кызматташтык уюмунун Аймактык террорго каршы түзүмүнүн 2007-жылдагы ишмердиги жөнүндө Шанхай кызматташтык уюмунун Аймактык террорго каршы түзүмүнүн Кеңешинин баяндамасын бекитүү жөнүндөгү № 2 - чечими.

4. Шанхай кызматташтык уюмунун мүчө-мамлекеттеринин жетекчилер Кеңешинин Шанхай кызматташтык уюмунун диалог боюнча өнөктөшү статусу жөнүндө Жобону бекитүү жөнүндө № 3 - чечими.

5. Шанхай кызматташтык уюмунун мүчө-мамлекеттеринин жетекчилеринин отурумунун жыйынтыгы боюнча Биргелешкен коммюникеси.

ШКУнун мүчө-мамлекеттеринин жетекчилеринин катышуусунда кол коюлган документтер:

1. Шанхай кызматташтык уюмунун мүчө-мамлекеттеринин биргелешкен террорго каршы машыгуусун уюштуруунун жана өткөрүүнүн тартиби жөнүндө Макулдашуу.

2. Шанхай кызматташтык уюмунун мүчө-мамлекеттеринин ортосундагы курал-жарактардын, ок - дарылардын жана жарылгыч заттардын мыйзамсыз жүгүртүлүшүнө каршы күрөшүү боюнча кызматташуу жөнүндө Макулдашуусу.

3. Шанхай кызматташтык уюмунун Банктар аралык бирикмеси жана Евразия өнүктүрүү банкынын ортосундагы өнөктөштүк мамиленин негиздери жөнүндө Меморандуму.

Алгачында, чегара аймактарындагы ишенимди арттыруу жана аскер күчтөрүн кыскартуунун механизми катары түзүлгөн ШКУ, кыска эле аралыктын ичинде эле институттук өнүгүүнүн орчундуу жолун басып өттү: кызматташуунун укуктук омоктуу базасы түзүлдү, иш жүзүндө көп тараптуу кызматташуунун так багыты аныкталды. ШКУнун башка көптөгөн эл аралык уюмдардан утуштуу көрүнүшү, Уюмдун өзүнүн жаратылышында кандайдыр бир кагылышууларга багышталган мүнөздүн жоктугунда турат. Бул мерчемден алганда ШКУнун АТКТсы өзүнүн күчтүк тобуна ээ эмес жана болгону терроризм, экстремизм жана сепаратизм менен күрөшүүдөгү тескөөчүлүк жана маалыматтык талдоочулукту камсыздоочу гана механизмге ээ экендигинде турат.

ШКУда аймактык кызматташуунун жаңы үлгүсү түптөлгөн, анын өзгөчөлүгү биргелешкен демилге, аймактын коопсуздугу жана туруктуулугу, ошодой эле саясат жана коопсуздук, соода-экономикалык жана маданий – гуманитардык тармактардагы тыкыс кызматташуу болуп саналат.

Таасирдүү саясий кызматташууну камсыз кылуу максатында ШКУ өлкөлөрүнүн мамлекеттеринин жана өкмөттөрүнүн жетекчилеринин жылына бир жолку жолугушуусу өткөрүлүп турат, анын жыйынтыгы боюнча ШКУнун андан аркы өнүгүүсүнүн артыкчылыктуу багыттары боюнча маанилүү чечимдер кабыл алынып, өткөн жыл үчүн Уюмдун ишинин натыйжасы чыгарылат. Биринчи жолу Москва шаарында 2006-жылдын май айында ШКУнун Парламенттеринин жетекчилеринин жолугушуусу өткөрүлдү.

ШКУ өз ишмердигинде эл аралык байланыштын өнүгүшүнө чоң маани берет. Өткөн мезгилдин аралыгында КМШ, АСЕАН, ЕврАзЭС, ОДКБ, ОЭС жана ЭСКАТО менен өз ара түшүнүшүү жөнүндө Меморандумдарга кол коюлду, аларда аймактык коопсуздук жана соода-экономикалык кызматташууну камсыздоо тармагындагы кызматташууну андан ары чыңдоо жана кеңейтүүнүн даана кадамдары каралган.

Соода – экономикалык чөйрөдө да бир катар натыйжаларга жетишилди. Мисалы, 2003-жылдын сентябрындагы Пекин шаарындагы ШКУнун мүчө-мамлекеттеринин МБКнин 3- отурумунда көп тараптуу соода-экономикалык кызматташуунун Программасы кабыл алынган болчу. Ал эми 2004-жылдын сентябрында жогоруда аталган Программанын аткарылышы боюнча иш-чаралардын Мерчеми бекитилген, анда көп тараптуу негизде ишке ашыруу мерчемделген 127 экономикалык долбоорлор камтылган эле.

Ушул Программанын алкагындагы узак мөөнөткө эсептелген (2020-жылга чейин) ШКУнун мүчө-мамлекеттери аймактык көрөңгөлөрдү өз ара пайдалуу жана натыйжалуу негизде иштетүүгө, товарлардын, капиталдардын, тейлөөлөрдүн жана технологиялардын ШКУнун мейкиндигинде эркин жер которуусун баскычтар боюнча камсыздоого жетишүүнү көздөгөн болчу.

Шанхай саммитинин жүрүшүндө (2006-жылдын июну) өлкөлөрдүн жетекчилеринин алдына көп тараптуу соода-экономикалык кызматташуунун Программасын аткаруу боюнча аракеттерди ыкчамдатуу, экономиканын артыкчылыктуу тармактарындагы маанилүү долбоорлорду ишке ашыруу, соода менен инвестиция үчүн ыңгайлуу шарттарды түзүү милдеттери коюлган. ШКУнун Бишкек саммитинин жүрүшүндө ШКУнун кызматташуусундагы артыкчылыктуу багыттар катары энергетика, транспорт, маалыматтык жана телекоммуникациялык технологиялар алынган эле. Ташкент шаарындагы ШКУнун ОБКнын отурумунда көп тараптуу соода-экономикалык кызматташуунун Программасын аткаруу боюнча иш-чаралардын Мерчеминде каралган кызматташуунун долбоорлорун кайрадан карап чыгуунун (инвентаризациялоонун) керектигин жөнүндө чечим кабыл алышкан. Аталган документтерди аткаруу мөөнөтүнө жана аткарылышынын мүмкүнчүлүк

деңгээлине жараша оңдоп чыгуунун максатка ылайыктыгы, алардын аткарылышынын техника – экономикалык негиздемесинин тууралыгын жана аларга кетчү каражаттын эсебин, жумшалчу көрөңгөлөрдүн жана материалдардын сарпталышын тактап чыгуу керек эле. Тараптар иш - чаралардын кайрадан каралып такталган Мерчемин ШКУнун мүчө-мамлекеттеринин тышкы экономика жана тышкы соода иштерине жооп берүүчү министрлеринин Кеңешмесинин кароосуна алып чыгып (2008-жылдын 24-сентябры, Пекин шаары) жана андан кийин анын ШКУнун мүчө-мамлекеттеринин өкмөт башчыларынын (премьер-министрлеринин) Кеңешинде (2008-жылдын 30-октябры, Астана шаары) бекитүүгө коюлушу каралган.

Маданий – гуманитардык чөйрөдө да кыйла активдешүү байкалып жатат. Ачык айтканда, ШКУнун мүчө-мамлекеттеринин 2009-2011-жылдарга карата маданият чөйрөсүндөгү кызматташуунун Мерчеми кабыл алынган, анын алкагында тең укуктуулук жана этномаданияттык өз алдынчалыкты сыйлоо талаптарынын негизинде бир катар долбоорлорду ишке ашыруу белгиленген. Ошону менен бирге ШКУнун алкагында анын өнүгүшүнө тоскоол болуп жаткан бир катар көйгөйлүү маселелер бар. Тарыхый ченемде иштегенине аз эле убакыт болгонуна карабай ШКУ өзүнүн ишке жарамдуулугун көрсөтө алды, ал экономикалык айкын долбоорлорго караганда, көп жагынан алынган декларацияларды, кайрылууларда жана ой - пикирлерде көбүрөөк көрүнүп турат. Белгилеп коюу керек, ШКУнун экономикалык тармактагы кызматташуусунун мерчемдери менен долбоорлору жалпысынан азырынча укуктук, уюштуруучулук жана каржылык макулдашуулардын деңгээлинен көтөрүлө элек. Мамлекеттер аралык деңгээлде аларды ишке ашыруунун ниеттери гана бар, анын аткаруучулук механизми али иштей элек, анткени, тараптар сунуш кылган долбоорлордун каржылык камсыздоосунун таасирдүү тутуму жок. Андан тышкары, аталган Мерчемдин ийгиликтүү ишке ашышына карата ШКУнун мүчө-мамлекеттеринин өзүндө олуттуу экономикалык тоскоолдуктар бар, ага экономикалык долбоорлордун аракет мерчемдери шайкештирилбегендиги жана алардын маалыматтык камсыздоосунун начардыгы кирет. Ошондой эле ШКУнун мейкиндигиндеги алакалашуунун жүрүшүнүн темпине карата ШКУнун негизги мүчөлөрүнүн – Россия менен Кытайдын ортосундагы пикирдин чачкындыгы да таасирин тийгизүүдө. Кытай болсо, Уюмдун ишмердигинин террорго каршы күрөшү (үч балаага” каршы күрөшүү”) жана экономикалык негизинин ортосунда теңдик болушу керек деп эсептейт, ал эми жакынкы келечекте экономикалык жана маданий – гуманитардык өз ара кызматташуулары негизги максатка айланышы керектигин белгилейт [5].

Россия, тескерисинче, ШКУнун аскердик - саясий кызматташуусун жана терроризм, экстремизм жана сепаратизм тармагындагы активдүү салтка айланып

бараткан активдүүлүгүн күчөтүүгө көңүл бурат, ал эми ШКУнун мүчө-мамлекеттеринин экономикалык алакалашуусун кийинки келечектин маселеси деп эсептейт. ШКУнун алкагындагы көп тараптуу кызматташуунун негизинде саясий факторлор жатканы көрүнүктүү болуп калды: ачык айтканда: аймактын туруктуулугун жана коопсуздугун камсыздоо алдыңкы орунга чыкты. Ошол эле учурда ШКУнун мейкиндигиндеги тескери көрүнүштөргө каршы туруу социалдык-экономикалык абалга байланыштуу экени да талашсыз болуп калды. Кедейчилик көйгөйүн чечүү коушумча жумуш орундарын түзүү менен байланышкан, туруктуу экономикалык өнүгүүнү камсыздай турган кеңири масштабдагы программаларды ишке ашыруу болсо, өз кезегинде, ШКУнун мүчө-мамлекеттеринин кеңири экономикалык алакалашуусунун алкагында аймактын ыкчамдатылган экономикалык өнүгүшүн билдирет [6].

ШКУ мүчө-мамлекеттериндеги Уюмдар жөнүндө өз ичинде жана чет өлкөлөрдө да коомдук оң пикирди жаратуу үчүн ШКУнун ишмердигин маданий – гуманитардык кызматташуу жана маалыматтык жактан коштоосунун андан аркы тереңдешине олуттуу көңүл буруу талап кылынат. Жогоруда көрсөтүлгөн көйгөйлүү учурларына карабастан, ШКУнун ишмердигиндеги, Уюмдун эл аралык аренадагы авторитетинин жана таасиринин өскөндүгү, анын башка аймактык түзүмдөр менен өнөктөштүк байланыштарынын бекемделиши жана улам өсүп келаткан эл аралык уюмдар менен болгон алакалары, ошондой эле ШКУнун БУУнун Генералдык Ассамблеясынын алдындагы байкоочулук статусуна ээ болушу тикелей далил болуп турат. Ушунун баары ШКУнун келечектеги өнүгүшүнө ишенимдүү кароого негиз берет.

Колдонулган адабияттар

1. Организация Шанхайского сотрудничества: многосторонний ответ на региональные вызовы безопасности - редакторы: Себастьян Берсик, Дж. Майкл Уоллер. Издательство: Издательский дом "Международные отношения", 2022 год.
2. Внешняя политика Кыргызстана: анализ в контексте Организации Шанхайского сотрудничества" - автор: Эльмира Ногоева. Издательство: "ГУ ВШЭ", 2018 год.
3. Karbekova A.B., Osmonalieva D.A., Sadyraliev Z., Urmatayim A.K.
The main directions of digital modernization of the agro-industrial complex of a modern region //Studies in Computational Intelligence. 2019. T. 826. C. 949-955.
4. Организация Шанхайского сотрудничества и евразийская геополитика: новые направления, перспективы и вызовы" - редакторы: Роджер Э. Канет, Йероним Перович. Издательство: Издательство "Проспект", 2018 год.
5. Карбекова А.Б. (2018) Агропромышленный комплекс или кластер: модель регионального развития Кыргызстана. Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университетинин кабарлары, № 2 (44). сс. 33-36.
6. Организация Шанхайского сотрудничества и ее роль в глобальной безопасности" - редакторы: Хуман Пеймани, Шахрбану Таджбахш. Издательство: "Институт азии и африки РАН", 2017 год.